

# Zprávy z akcí

## Pravděpodobně nejstarší dochovaný popsáný jedinec trilobita z území České republiky

### Probably the oldest described trilobite specimen from the territory of the Czech Republic

Petr Budil<sup>1</sup>

#### Abstract

Probably the historically oldest described trilobite specimen from the Czech Republic that also belongs to the earliest described trilobites on the world-wide scale has been found and studied in the palaeontological collections of the Natural History Museum, London. A short description of the sample and discussion of its origin are presented.

Počátkem dubna tohoto roku, při studiu dalmanitidních trilobitů v paleontologických kolekcích Natural History Museum, London (dále NHM) bylo nalezeno neúplné pygidium odontochilidního trilobita *Odontochile cf. hausmanni* evidované pod číslem I 5597, zjevně pocházející z některé z velmi starých kolekcí z Čech. Kus je zachován v šedém biomikritovém vápenci, odpovídajícím facií dvorecko-prokopských vápenců (pražské souvrství, stupeň prag, spodní devon). Pygidium bylo ve sbírkách NHM označeno nalepeným fialovým papírovým terčíkem jako originální kus. Přesto však tento exemplář nebyl zmíněn v žádném přehledu uloženého typového a originálního materiálu (Morris a Fortey 1985; Fortey, úst. sděl.). Na přiložené etiketě však bylo jako pravděpodobná citace správně uvážováno „Lithophilacion Borniarum, 1772 Pt II, p. 5“. Tato identifikace byla založena na papírovém štítku přilepeném na boku exempláře, popsáném vybledlým inkoustem, přesto však se stále čitelným latinským rukopisem (viz obr. 2). První pokus o identifikaci byl proveden pravděpodobně v roce 1904, jak nasvědčuje přiložený přepis psaný na psacím stroji, ale s rukopisnou poznámkou a podpisem (viz obr. 3). Přilepený štítek je proti stavu před sto lety mírně poškozen (pravý horní roh), přesto však stále čitelný a umožňuje srovnání jak s jeho přepisem, tak především s originálním Bornovým textem (1775). Lze konstatovat, že text je až na detaily (zejména užití jiného gramatického pádu) identický s popisem I. Borna (1775, p. 5). Na tomto místě je také třeba poznamenat, že až dosud byla Bornova deskripce trilobitů a dalších fosilií ze středočeského paleozoika v našich paleontologických kruzích řadu let nesprávně citována jako pocházející z roku 1772 (např. Chlupáč a Marek in Horný a Bastl 1970; Šnajdr 1990). Rok 1772 byl skutečně rokem vydání Bornova katalogu vlastních kolekcí, ale část věnovaná fosiliím byla publikována až roku 1775 v „Pars altera“, jak je vyznačeno i na titulním listu druhé části, ovšem drobným textem v pravém dolním rohu erbu (viz např. Haubelt 1972). Nalezený kus je na straně 5 druhé části indexu uveden pod popisem: „Entomolithus ... (? paradoxus pozn. autora).... expansus capite truncatus dorso trilobo striis transversis convexis integris. Vide Acta Societ. Reg. Holm. Ad annum 1759 Tab I. fig. 3. In lapide calcario nigro fuillo. E Kosorz ad Pragam Bohemia.“ Tento popis lze podle mého soudu zcela jednoznačně identifikovat s popisem na dochovaném exempláři (srv. obr. 2 a 3). Citace vyobrazení se týká Linnéova (1759) popisu rodu *Entomolithus* a lze ji považovat za pozoruhodný příklad vědecké exaktnosti Ignaze Borna. Veškerý trilobitový materiál popsáný v „Lithophilacionu“ je obdobně vztažen k publikacím jiných autorů a doplněn krátkým popisem. Jako lokalita je uvedena Kosorž u Prahy (zřejmě Černá rokle?), která se stala významným paleontologickým nalezištěm v první polovině 19. století a je jím až dodnes.

Bornův katalog byl krátce diskutován také Chlupáčem a Markem (v Horný a Bastl 1970), kde byly některé kusy i systematicky zařazeny a to včetně rodu *Odontochile*. Born (1775) přitom vyobrazuje pouze jediné kranidium, patrně *Paradoxides gracilis*. Odkud měli autoři tyto údaje k dispozici, bohužel již nyní s určitostí nevíme. Konzultace s Dr. Horným, Dr. R. Prokopem,

Dr. V. Turkem a paní O. Chlupáčovou bohužel vysvětlení nepřinesly. Velmi pravděpodobná je však možnost, že oba autoři získali tyto údaje z rukopisných poznámek J. Barranda, který si z Bornova díla pořídil opis (viz rovněž Šnajdr 1990, p. 260).

#### Závěr

Diskutovaný exemplář je s největší pravděpodobností nejstarším dochovaným kusem trilobita popsáným v české literatuře a patří i jedním z nejstarších identifikovatelných dokladů rané fáze paleontologických výzkumů na světě. Kus byl velmi pravděpodobně prodán s celou Bornovou kolekcí Charlesovi Grevillovi (synovi známého anglického vulkanologa Hamiltona) roku 1775 a v roce 1810 získán British Museum, London – nyní NHM (viz Veselovský a kol. 2003). Podle jiných pramenů (Wilson 1994) došlo k prvnímu prodeji větší části Bornovy kolekce do Velké Británie již roku 1773. Vzhledem k tomu, že v prodané kolekci (v tehdejší době za velmi vysokou sumu 1000 liber dnes adekvátní více než 140000 USD) bylo 714 fosilií (viz Wilson 1994; Veselovský a kol. 2003), je velmi pravděpodobné, že i další, nejen trilobitový, paleontologický materiál bude uložen rovněž v Natural History Museum, London. Jeho vyhledání však bylo již mimo časové možnosti krátkého studia autora. Nalezený kus však bude s Dr. R. Forteyem (který přislíbil pátrání po dalším materiálu) krátce popsán a diskutován v „Trilobite Papers“, 2004.

#### Literatura:

- Born I. A. E. (1772-1775): *Lithophilacion Bornianum. Index Fossilium quae collegit, et in Classes ac Ordines disposuit Ignatius S. R. I. Eques a Born (1772), Pars Altera.* (1775). – Wolfgang Gerl, Praha.
- Haubelt J. (1972): Studie o Ignaci Bornovi. – *Acta Univ. Carol., Philos. Historica, Monogr.*, 39: 1-165. Praha.
- Horný R., Bastl F. (1970): *Type specimens of fossils in the National Museum Prague, I. Trilobita.* – Přírodovědecké muzeum: 1-356. Praha.
- Morris C., Fortey R. (1985): *Catalogue of the Type and Figured Specimens of Trilobita in the British Museum (Natural History).* – British Museum (Natural History): 1-183. London.
- Linnaeus C. (1759): *Petrificatet Entomolithus paradoxus.* – Konliga Vetenskaps Academiens Handlingar, Series 1, 20: 19-24.
- Šnajdr M. (1990): *Bohemian trilobites.* – Ústř. Úst. geol.: 1-265. Praha.
- Veselovský F., Ondruš P., Gabašová A., Hloušek K., Vlašímský P., Chernyshev I. V. (2003): Who was who in Jáchymov mineralogy II. – *J. Czech Geol. Soc.*, 48, 3-4: 193-217.
- Wilson W. E. (1994): *The History of Mineral Collecting 1530-1799. With notes on twelve hundred early mineral collectors.* – The Mineralogical Record, Tucson.

<sup>1</sup> Česká geologická služba, Klárov 3, 11821, Praha 1, Česká republika; e-mail: budil@cgu.cz

Rád bych poděkoval za cenné konzultace zejména Dr. Pavlu Vlašímskému, Dr. R. Hornému, Dr. F. Veselovskému, Dr. V. Turkovi, Dr. R. Prokopovi a paní O. Chlupáčové. Dr. R. Forteymu, NHM, London děkuji za cenné konzultace a obětavou pomoc v kolekcích a knihovně NHM. Děkuji rovněž Dr. H. Breiterové za pomoc při vyhledávání pramenů v Národní knihovně ČR. *Čes. kras (Beroun)*, 30 (2004), 63, 3. obr. na obálce

ISSN 1211-1643

ISBN 80-902098-8-2